

КРУГООБІГ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Д. Г. НОГА
Науково-дослідний центр
"Запорізька агропромпродуктивність"

Досліджено кругообіг оборотних активів аграрних підприємств та ефективність їх використання в сучасних умовах господарювання.

Постановка проблеми. В умовах розвинутих ринкових відносин кожна фірма, підприємство або окремих підприємств повинні мати свою господарську стратегію, знайти головну ланку для перемоги в конкурентній боротьбі. Оцінка оборотного капіталу підприємства і вивчення чинників, які впливають на нього, на всіх стадіях роботи підприємства є головною передумовою успіху подальшої діяльності. Через тривалу неувагу до цієї проблеми Україна розплачується невисокою платоспроможністю та ліквідністю багатьох вітчизняних аграрних підприємств і, як наслідок, невисокою ефективністю економіки.

Нині значна частина сільськогосподарських підприємств тою чи іншою мірою зіштовхується з проблемами забезпечення ліквідності основної діяльності, які викликані неефективним використанням власних оборотних активів. Дуже часто значна доля коштів виявляється практично "замороженою" в запасах, готовій продукції, дебіторській заборгованості, тоді як коштів може не вистачити навіть для здійснення поточних платежів. У такому разі значно покращити ситуацію може система управління оборотними активами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Методологічною і теоретичною основою даного дослідження послужили праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених, таких як: В. Г. Андрійчук, І. І. Шваб, С. Ф. Покропивний, В. О. Подольська, О. В. Яриш, В. А. Сідун, Ю. В. Пономарьова, В. Г. Дьякова, В. В. Ковальов, Г. В. Савицька, М. І. Баканов, А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін, Е. В. Негашев, Г. П. Герасименко, Н. П. Любушин, В. Б. Лещева, М. Вудкок, Д. Френсіс, Ж. Ришар, Д. Стоун, К. Хітчинг. Водночас питання ефективності використання оборотних активів аграрних підприємств не були предметом детального дослідження вчених.

Мета статті – дослідження кругообігу оборотних активів аграрних підприємств та ефективності їх використання в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Оборотні активи – кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу, для забезпечення безупинного процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку. Наявність у підприємства достатніх оборотних активів оптимальної структури – необхідна передумова для його нормального функціонування в умовах ринкової економіки. Тому на кожному сільськогосподарському підприємстві має проводитися нормування оборотних активів, завданням якого є створення умов, що забезпечують безперервність виробничо-господарської діяльності підприємства.

Важливо також уміти правильно управляти оборотними активами, розробляти та впроваджувати заходи, які сприяють зниженню матеріаломісткості продукції і прискоренню оборотності оборотних активів. У результаті прискорення оборотності оборотних активів виникає їх вивільнення, що забезпечує цілий ряд позитивних ефектів. Підприємство, в разі ефективного управління власними та чужими оборотними активами, може досягти раціонального економічного становища, збалансованого по ліквідності та доходності [3].

Оборотний капітал знаходиться у постійному русі, послідовно проходячи всі стадії кругообігу. Його запас на кожній стадії повинен бути таким, щоб забезпечити неперервну роботу підприємства. Загальний обсяг авансованих вкладень в оборотний капітал залежить від таких чинників, як: обсяг виробництва сільськогосподарської продукції та продукції переробки, умови матеріально-технічного постачання; умови реалізації і розрахунків,

собівартість власних і вартість покупних матеріальних цінностей, що споживаються в процесі виробництва, виробничий напрям підприємства і рівень розвитку головної галузі [1].

Оборотні активи споживаються в одному виробничому циклі, і їх вартість повністю переноситься на вартість виробленої продукції. При цьому одна їх частина в речовій формі входить у створений продукт і набуває товарної форми, в якій вона буде використана споживачем. Інша частина також повністю споживається в процесі виробництва, але, втративши свою споживчу вартість, у речовій формі в продукт праці не входить (наприклад, насіння, паливо, корми) [4].

Поняття "капітал" виступає в трьох формах: грошовій, виробничій і товарній. В економічній теорії грошовий капітал розглядається як вартісна форма всього капіталу, а не тільки як конкретна сума грошей, яка направляється в процесі господарсько-підприємницької діяльності на придбання предметів виробництва та праці.

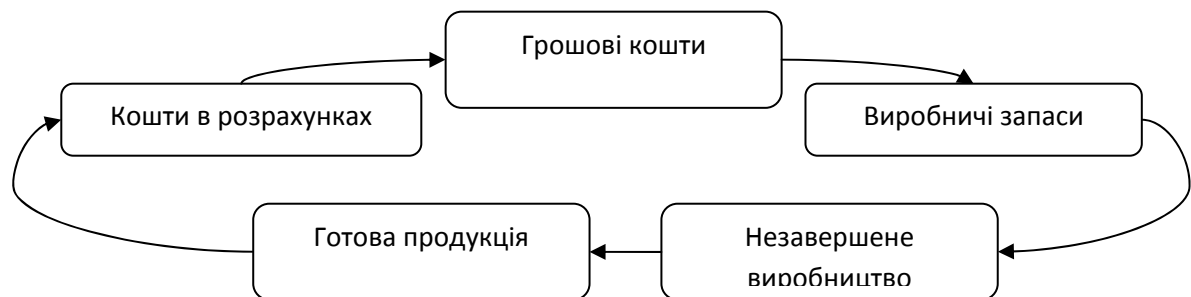
Кругообіг капіталу підприємства проходить чотири основні стадії, по чергово змінюючи свою форму:

- на першій стадії грошові та інші високоліквідні активи використовують для придбання сировини, матеріалів, палива тощо, тобто запасів чинників виробництва;
- на другій запаси окремих чинників виробництва в результаті виробничої діяльності перетворюються на готову продукцію;
- на третій запаси готової продукції реалізуються споживачам і до настання терміну оплати перетворюються в дебіторську заборгованість;
- на четвертій стадії оплачена дебіторська заборгованість знову перетворюється в грошові активи, частина яких до настання терміну їх використання може зберігатися у формі високоліквідних короткострокових фінансових вкладень [6].

Важливою характеристикою виробничо-комерційного циклу, яка впливає на обсяг, структуру та ефективність використання оборотних активів підприємства, є їх загальна тривалість. Вона включає період часу від моменту витрачання грошових та інших високоліквідних активів на придбання виробничих запасів до надходження коштів від дебіторів за продану їм готову продукцію. Отже, в кожний момент часу частина оборотних активів підприємства авансується у виробничі запаси матеріалів і незавершене виробництво, які обслуговують виробничу сферу, інша частина авансується у вивантажену продукцію і дебіторську заборгованість, які обслуговують процес обігу продукції за межами підприємства.

Авансування означає, що витрачені на початку процесу виробництва грошові ресурси повертаються підприємству після завершення кругообігу. Саме з виручки від реалізації продукції відбувається відшкодування авансованих грошових сум і все повертається до початкової позиції.

Кругообіг оборотних активів підприємства зображений на рисунку [5].

Кругообіг оборотних активів

Ефективність використання оборотних активів підприємства характеризується швидкістю їх обороту (оборотністю). Чим менше оборотні активи затримуються на окре-

мих стадіях, тим швидше закінчується їх кругообіг. Отже, показники, які характеризують швидкість оборотності оборотних активів, є показниками ефективності їх використання.

Показники ефективності використання оборотних активів:
– коефіцієнт обороту:

$$K_{об} = \frac{РП}{\overline{ОБС}}, \quad (1)$$

де РП – реалізована продукція в оптових цінах підприємства за конкретний період часу;
 $\overline{ОБС}$ – середній залишок оборотних активів за конкретний період часу.

$$\overline{ОБС} = \frac{ОБС_n + ОБС_k}{2}, \quad (2)$$

де $ОБС_n$ – залишок оборотних активів на початок періоду; $ОБС_k$ – залишок оборотних активів на кінець періоду.

Оборотні активи за конкретний період часу можуть бути також розраховані як середньо хронологічна по алгоритму:

$$\overline{ОБС} = \frac{1/2x_1 + x_2 + x_3 + 1/2x_n}{n-1}, \quad (3)$$

де x_1, \dots, x_n – величина оборотних активів на початок кожного місяця (кварталу) розрахункового періоду; x_n – величина оборотних активів на початок першого місяця (кварталу) наступного періоду; n – загальна кількість місяців (кварталів).

Коефіцієнт обороту показує, скільки оборотів зроблять оборотні активи за конкретний період часу. Оборотність оборотних активів тісно пов'язана з їх віддачею і є однією з найважливіших характеристик інтенсивності використання коштів підприємства та його ділової активності. Зменшення значення коефіцієнта обороту на кінець звітного періоду порівняно з його значенням на початок свідчить про уповільнення обороту оборотних активів. Пришвидшення їх обороту дозволяє зменшити потребу в оборотних активах та використовувати вилучені кошти для збільшення обсягу виробництва.

Показником, оберненим до коефіцієнта обороту, є коефіцієнт завантаження оборотних активів:

$$\hat{E}_{\zeta \hat{a}} = \frac{\overline{I \hat{A} \hat{N}}}{\hat{D} \hat{I}} = \frac{1}{\hat{E} \hat{t} \hat{a}}. \quad (4)$$

Цей коефіцієнт показує, скільки оборотних активів припадає на одну гривню реалізованої продукції за конкретний період часу. Позитивною тенденцією вважається зменшення цього показника за декілька періодів.

Важливою характеристикою ефективного використання оборотних активів є тривалість одного обороту (швидкість обороту), яку визначають за формулою:

$$T_{об} = \frac{D}{K_{об}}, \quad (5)$$

$$\text{або } T_{об} = \frac{\overline{ОБС} \cdot D}{РП} \quad (6)$$

де Д – дні періоду, який підлягає дослідженню.

Час обороту свідчить, скільки днів потрібно підприємству для поповнення його оборотних активів. Зі збільшенням кількості оборотів оборотних активів тривалість одного обороту зменшується.

Рівень рентабельності оборотних активів визначають за формулою:

$$Роба = \frac{ЧП}{ОБС} \cdot 100\%, \quad (7)$$

де ЧП – чистий прибуток.

Коефіцієнти оборотності розраховують і для окремих складових оборотних активів (запасів, дебіторської заборгованості тощо). Оборотність оборотних активів може прискорюватися, тоді кошти вивільняються з обороту, або уповільнюватися, тоді кошти замерзають на якійсь стадії їх руху, і виникає необхідність додаткового залучення коштів в оборот [2].

Розглянемо ефективність використання оборотних активів на прикладі двох сільськогосподарських підприємств – СТОВ "Токмачани" та ФГ "Саєнко" Чернігівського району Запорізької області. Основний напрям діяльності СТОВ "Токмачани" – виробництво зерна та м'яса, ФГ "Саєнко" – зерно-м'ясо-молочне. Загальна площа сільськогосподарських угідь СТОВ "Токмачани" становить 8383 га, в тому числі 7124 га – рілля. У ФГ "Саєнко" загальна площа сільгоспугідь – 1653 га, і все рілля. Згідно з даними за 2010 – 2011 рр. розраховані показники оборотності оборотних активів (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Розрахунок ефективності використання оборотних активів

Показники	СТОВ "Токмачани"		ФГ "Саєнко"	
	2010 р.	2011 р.	2010 р.	2011 р.
Виручка від реалізації продукції, тис. грн	22570	14442	5300	5731
Середній залишок обігових коштів, тис. грн	8055	9127	2205	2934
Чистий прибуток, тис. грн	4122	3869	1348	300

Таблиця 2

Аналіз ефективності використання оборотних активів

Показники	СТОВ "Токмачани"			ФГ "Саєнко"		
	2010 р.	2011 р.	абс. відх., +/-	2010 р.	2011 р.	абс. відх., +/-
Коефіцієнт обороту, разів	2,80	1,58	-1,22	2,40	1,95	-0,45
Коефіцієнт завантаження, грн	0,36	0,63	+0,27	0,42	0,51	+0,09
Тривалість одного обороту, днів	129	228	+99	150	185	+35
Рівень рентабельності, %	51,17	42,39	-8,78	61,13	10,23	-50,9

Згідно з аналізом ефективності використання оборотних активів, коефіцієнт обороту в 2011 р. знизився, тобто відбулося зменшення кількості оборотів оборотних активів на обох сільськогосподарських підприємствах. Таким чином, зменшення числа оборотів призвело до

скорочення обсягів виробництва продукції на 1 грн оборотних засобів, тобто на один і той самий обсяг продукції необхідно витратити більшу суму оборотних засобів. Коефіцієнт завантаження в кінці розрахункового періоду збільшився. Отже, в 2011 р. СТОВ "Токмачани" для реалізації 1 грн продукції необхідно залучити на 0,27 грн більше оборотних активів, ніж у 2010 р. (аналогічно на 0,09 грн треба більше залучити оборотних активів ФГ "Саєнко").

Тривалість одного обороту оборотних активів у 2011 р. збільшилась, тобто відбулося уповільнення на 99 та 35 днів відповідно. Ці зміни свідчать про погіршення ефективності використання оборотних активів обох сільськогосподарських підприємств, оскільки кількість днів, за які відбувається обіг оборотних активів, збільшилась. Отже, у 2011 р. підприємства виробляли менше продукції, що призвело до отримання меншого прибутку.

Показник рівня рентабельності оборотних активів також знизився – підприємства зменшили свій прибуток у процесі господарської діяльності.

Отже, у 2011 р. на обох сільськогосподарських підприємствах спостерігається погіршення показників оборотності оборотних активів. Причиною погіршення даних показників стало зменшення оборотності активів, на яке більшою мірою вплинуло падіння обсягів продажу. Таким чином, обом сільськогосподарським підприємствам слід було знизити величину активів, зменшивши оборотні кошти чи необоротні активи. Для цього необхідно розглянути можливість продажу чи списання устаткування, що не використовується або використовується неефективно. Також зниження запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції та зменшення дебіторської заборгованості. З іншого боку, СТОВ "Токмачани" та ФГ "Саєнко" потрібно зосередити зусилля на маркетинговій роботі, цінovій та асортиментній політиці. Незважаючи на те, що всі сільськогосподарські підприємства мають вкрай обмежені можливості встановлювати ціни на свою продукцію, у них є право вибору більш вигідних каналів реалізації [7].

Отже, при дотриманні значення коефіцієнту обороту в 2011 р. на рівні 2010 р., виручка від реалізації продукції в СТОВ "Токмачани" збільшилася до 25556 тис. грн, тобто отриманий результат був би більшим на 11114 тис. грн., або на 76,96 %. У ФГ "Саєнко" виручка від реалізації продукції становила 7042 тис. грн, що на 1311 тис. грн (22,88 %) більше. Таким чином, ефективне використання оборотних активів та дотримання високого рівня їх оборотності має високе значення для сільськогосподарської діяльності підприємств.

Висновки. Ефективне та раціональне використання оборотних активів визначає в цілому розвиток кожного сільськогосподарського підприємства. Це зумовлено постійним збільшенням абсолютного споживання сировини та матеріалів у аграрному виробництві. Економія матеріальних ресурсів дає змогу з такої самої кількості сировини і матеріалів виготовити більше продукції без додаткових витрат суспільної праці, підвищувати ефективність виробництва в цілому на кожному підприємстві. Важлива роль у підвищенні ефективності використання оборотних засобів належить зростанню врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, поліпшенню якості продукції, а також раціональному використанню сировини та матеріалів [8].

Ефективне й економне використання оборотних активів – першочергове завдання всіх аграрних підприємств, оскільки матеріальні витрати становлять $\frac{3}{4}$ собівартості продукції. Зниження матеріаломісткості виробу досягається різними способами, серед яких головними є впровадження нової техніки, технології, удосконалення організації виробництва та праці.

Список літератури

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств. Підр. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Чумаченко Н. Г. Экономический анализ. – К.: КНЕУ, 2003.
3. Економіка та організація виробництва: Підр. / За ред. В. Г. Герасимчука, А. Е. Розенплентера. – К.: Знання, 2007. – 678 с. (Вища освіта XXI століття).
4. Манів З. О., Луцький І. М. Економіка підприємства: Навч. посіб. – К.: Знання, 2004. – 580 с. – (Вища освіта XXI століття).
5. Ефимова О. В. Оборотные активы организации и их анализ // Бухгалтерский учет. – 2004. – № 19. – 475 с.

6. Управление оборотными средствами предприятия. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.google.com.ua> источник ua- referat.com

7. Економіка підприємств: підручник / Ф. В. Горбонос, Г. В. Черевко, Г. Б. Іваницька, Н. Ф. Павленчик – К.: Знання, 2010 – 463с.

8. Аудит: організація і методика: навч. посіб. для вузів / М. Ф. Огійчук, І. Т. Новіков, І. І. Рагуліна – К.: Алерта, 2010 – 584 с.

Кругооборот оборотных активов аграрных предприятий и эффективность их использования в современных условиях хозяйствования

Д. Г. Нога

Научно-исследовательский центр "Запорожскагропромпродуктивність"

Исследовано кругооборот оборотных активов аграрных предприятий и эффективность их использования в современных условиях хозяйствования.

Circulation of circulating assets of agrarian enterprises and efficiency of their use are in the modern terms of management

D. Noga

Zaporozhia research center of the productivity of agroindustrial complex

Circulation of circulating assets of agrarian enterprises and efficiency of their use are investigational in the modern terms of management.